

Sociaal beleid en economisch herstel

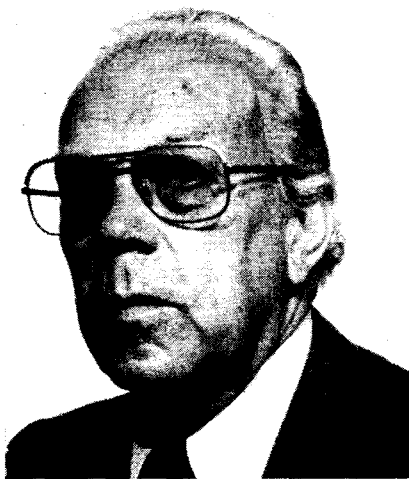
Er is een tegenstelling die veel problemen oproept tussen onze twee onlosmakelijk met elkaar verbonden basisproblemen: 1. de noodzaak van industrieel herstel; en 2. de onvermijdelijkheid een beleid te ontwikkelen om te kunnen leven met de huidige massale werkloosheid, waarbij het in steeds meer gevallen gaat om langdurige en voor de betrokkenen uitzichtloze werkloosheid.

Industrieel herstel vraagt, en daarover groeien we langzamerhand naar een zekere mate van consensus, om een revitalisering van ons stelsel van ondernemingsgewijze productie. Zaken als deregulering en herstel van marktwerking, ook en vooral op de arbeidsmarkt, spelen daarbij een belangrijke rol. Juist op basis van deze gedachtegang wordt ook gevraagd om afslanking van de verzorgingsstaat (lees: verlaging van uitkeringen). Voorshands heeft industrieel stelsel prioriteit.

Maar hoe moet een beleid er uit zien dat ons, zonder de ontwikkeling van een „verloren generatie” van mensen die nooit de kans krijgen te werken en zonder dat ons hele maatschappijmodel ongeloofwaardig wordt, door de depressie heen kan helpen? Hoe snel het industrieel herstel ook zou worden bewerkstelligd (en wie gelooft in snelheid op dit punt?), de sterke groei van onze beroepsbevolking en de omvang van de bestaande werkloosheid staan er garant voor dat er zoveel nieuwe banen moeten worden geschapen om iedereen die dat wil aan werk te helpen, dat ook na jaren van geslaagd industrieel herstel volledige werkgelegenheid een schone droom lijkt. Welnu, ik denk dat het een zeer grote opgave is om het beleid te ontwikkelen waarmee we door zo'n onvermijdelijk-kerwijs lange periode heen kunnen komen. Economische mogelijkheden en sociale wenselijkheid (of moet ik veeleer spreken van noodzaak?) staan weer eens op uiterst gespannen voet met elkaar. Elke maatregel die onze economische mogelijkheden te boven gaat, bemoeilijkt en vertraagt het economisch herstel. Maar wie garandeert ons dat sociale problemen zoals zij door de economische nood ontstaan dat economisch herstel niet evenzeer zullen bemoeilijken?

Om een blijvend hoge graad van werkloosheid te vermijden is uiteraard in eerste instantie een beleid nodig dat ons extra banen levert. Experimenten met betrekking tot vormen van „job creation” door het animeren en ondersteunen van initiatieven om nieuwe kleine ondernemingen te starten, vallen daar zonder twijfel onder. Daarnaast is een beleid noodzakelijk dat is gericht op verdeling van de beschikbare arbeid, hoe riskant zo'n beleid ook is uit een oogpunt van effectiviteit en kostenneutraliteit. De gehele problematiek van de arbeidstijd leent zich niet voor een al te globale of al te rigide aanpak. Daarnaast is te denken aan vormen van werken met uitkeringen, alternatief gebruik

W. Albeda

van uitkeringen voor tijdelijke banen enz. Evenzeer een beleid dat zijn eigen beperkingen en risico's kent.

Maar waarschijnlijk is de opvatting dat een hoge graad van niet-activiteit op middellange termijn te vermijden zou zijn reeds een gepasseerd station en moeten we bij een zekere beperking ervan reeds verheugd zijn. Daarmee komen we terug op het soort beleid dat het leven met een hoge graad van niet-activiteit mogelijk, althans dragelijk moet maken. Het is te begrijpen dat de regering thans de handen vol heeft aan de twee eerstgenoemde opgaven: industrieel herstel en beperking van de bestaande niet-activiteit. Toch is er niet aan te ontkomen na te denken over het functioneren van de samenleving bij het voorshands op middellange termijn voortduren van hoge percentages werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en andere vormen van min of meer gedwongen niet ingeschakeld zijn in het arbeidsproces („discouraged workers” die de moed niet (meer) hebben om de arbeidsmarkt te betreden bij voorbeeld).

Verlaging der uitkeringen over de gehele linie lijkt onvermijdelijk, gegeven dezelfde economische problemen die verantwoordelijk zijn voor de situatie waarin wij ons bevinden, maar het geeft uiteraard wel een extra hardheid en moeilijker verdraagbaarheid aan de situatie. Toch zie ik niet goed hoe men ondanks dit ernstige bezwaar aan een beleid zoals dat in de laatste Miljoenennota uitgestippeld is, zal kunnen ontkomen.

Men kan natuurlijk met enig recht stellen dat er in brede lagen van ons volk (ook wel bij mensen die zijn aangewezen op een uitkering) meer en meer begrip komt voor de onvermijdelijkheid van zulke maatregelen. En voor zover bij voorbeeld de vakbeweging zich in het algemeen niet zal willen neerleggen bij de mate waarin uitkeringen worden aangepakt, kan men zich troosten met de gedachte dat de macht van de vakbeweging door de depressie in maatschappelijk én in politiek opzicht sterk is aangetast. De depressie zelf creëert de maatschappelijke situatie waarin zo'n beleid mogelijk is.

Maar toch. Het scheppen van de voorwaarden waaronder het in economisch opzicht kunnen leven met een hoge graad van niet-activiteit mogelijk is, kan in sociaal op-

zicht een klimaat brengen van op zijn mooist apathie en uitzichtloosheid, dat haaks staat op de noodzaak van een gemeenschappelijke inzet voor economisch herstel. In die zin is ons probleem nu groter dan dat van de industrialisatieperiode van na de tweede wereldoorlog.

Onder welke voorwaarden is niet-activiteit niet zo zeer acceptabel als wel te dragen? Eigenlijk zie ik maar twee mogelijkheden:

1. er ontwikkelen zich vormen van „surrogaat arbeid”;
2. wij ontwikkelen alternatieven voor arbeid.

Met betrekking tot het eerste punt het volgende. Veel mensen lossen het probleem voor zich zelf op door hun uitkering (of het inkomen dat zij van een partner ontvangen) te gebruiken als een basisinkomen dat het mogelijk maakt tegen scherp concurrerende prijzen op de (informele) arbeidsmarkt te opereren. Men moet echter niet vragen wat dit betekent voor de effectiviteit van ons fraai georganiseerde arbeidsbestel. De zoveel gevraagde flexibiliteit van het arbeidsbestel komt er zodoende wel, maar dan ten koste van moeizaam opgebouwde vormen van rechtszekerheid in de arbeid. Het lijkt goed om deze groeiende informele (grijze of zwarte) sector niet enkel te zien als een zo snel mogelijk via intensieve controle te elimineren sector, maar veeleer er een vingerwijzing in te zien waar onder bepaalde (financiële) voorwaarden een potentiële arbeidsmarkt ligt, die op middellange, maar gegeven de technologische ontwikkeling ook op langere termijn uitkomst kan gaan bieden.

Met betrekking tot het tweede punt, het ontwikkelen van alternatieven voor arbeid, is duidelijk te constateren dat overal in ons land lokale initiatieven worden genomen om alternatieven voor betaalde arbeid te ontwikkelen. Dat kan dan gaan om onbetaald (=vrijwillig)werk, al of niet op basis van een uitkering. Het kan ook betrekking hebben op „sociaal-culturele activiteiten” in de zin van art. 36 van de WWV. Zowel cursussen die (her)intreding in de arbeidsmarkt mogelijk maken als cursussen op het terrein van zelfontplooiing en vrijetijdsbesteding kunnen daaronder vallen. Uiteraard geldt ook voor dit soort activiteiten dat zij geld kosten en dus moeilijker te financieren zijn naarmate zij noodzakelijker zijn.

Onze verzorgingsstaat en de meeste van de daarmee samenhangende voorzieningen zijn veel meer dan wij ons ooit hebben gerealiseerd gebouwd op de veronderstelling van een blijvende hoge groei in de jaren zestig. Lange tijd zagen we in de verzorgingsstaat zelf voorwaarde voor die groei. Nu gaan we daar anders over denken. De vraag blijft echter belangrijk in welke mate wij ons kunnen veroorloven aan economisch herstel prioriteit te geven boven het sociale beleid dat nodig is om ons door de moeilijke jaren der recessie heen te helpen.